

UTICAJ EPIDEMIJE COVID-19 NA PRIVREDNA KRETANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Ljiljana Jović¹, Mladen Ivić²

¹ Visoka poslovna škola strukovnih studija Novi Sad, Vladimira Perića – Valtera 4, 21 000 Novi Sad, Srbija

²PIM Univerzitet, Ekonomski fakultet, despota Stefana Lazarevića bb, 78 000 Banja Luka, Bosna i Hercegovina, ivic.mm81@gmail.com

SAŽETAK

Virus korona je doveo do naglog i neočekivanog pada svjetske privrede koji nije poštedio gotovo nijednu svjetsku ekonomiju. Prema procjenama Međunarodnog monetarnog fonda pad svjetskog BDP-a iznosi 3,3%. Slična je situacija i u Bosni i Hercegovini. Prema Agenciji za statistiku BiH, pad BDP-a u 2020. godini je iznosio u prosjeku 4,5%, dok je u drugom kvartalu za vrijeme lock down-a iznosio čak 9,3%. Međunarodni monetarni fond predviđa rast svjetske ekonomije u 2021. od 6% i 4,4% u 2022. godini. Predviđa se ekonomski rast i za BiH. Prema Svjetskoj banci, nakon pada od 4% u 2020. godini, očekuje se rast BDP u BiH za oko 2,8%.

Rad se bavi posljedicama epidemije COVID-19 na ključne ekonomske parametre i životni standard u BiH. Posebno su analizirane ekonomske mjere koje su vlade preduzimale u pokušaju da zaštite privredu, sa posebnim akcentom na kritičku analizu dosad provedenih mjera i pokušaj definisanja ključnih parametara, koji će omogućiti brz i stabilan oporavak i razvoj u narednom periodu.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, epidemija, ekonomski oporavak, privredni rast.

UVOD U KRIZU - GODINA CRNOG LABUDA

Kada je 2001. godine američki berzanski stručnjak libanskog porekla Nasim Nikolas Taleb objavio svoju knjigu „*Prevareni slučajnošću*“ i prvi put koristio pojam *crnog labuda* da opiše krajnje iznenađujući događaj sa velikim posljedicama za finansijska tržišta, a potom i 2007 knjigu „*Crni labud-uticaj krajnje nevjerovatnog*“, vjerovatno nije ni slutio da ćemo za nepunih petnaestak godina iskusiti razarajuće posljedice neočekivanog događaja. Stručna javnost je obratila pažnju na teoriju crnog labuda tek nakon kraha Leman Bradersa 2007. i svjetskih berzi 2008. godine, ali tek ono što je uslijedilo 2020. godine sa pojavom virusa SARS COV-2, odnosno COVID-19, pokazaće kolika je razarajuća snaga neočekivanog, eksternog šoka u ekonomiji.

U februaru i martu 2020. godine kada, nakon Kine, dolazi do epidemije i na tlu Evrope, prvo u Italiji, a potom i u ostalim zemljama, još uvijek je prevladavalo mišljenje da virus COVID-19, eventualno, može izazvati efekat crnog labuda, ali samo za firme koje posluju sa Kinom (Kohlmann, 2020).

Danas, sredinom maja 2021.godine, pošto se virus uveliko proširio po cijelom svijetu i pošto je u cijelom svijetu preduzet opsežan paket mjera, vidimo da je kao posljedica mjera preduzetih na obuzdavanje smrtonosnog virusa, prije svega zaključavanja (eng. *lock down*) i troškova liječenja oboljelih, došlo do kontrakcije svjetske privredne aktivnosti koja je prevazišla finansijsku krizu iz 2008. godine.

Ova kriza je po mnogo čemu specifična i različita od prethodnih kriznih situacija u savremenom svijetu (Baldwin, 2020).

Prije svega, radi se o eksternom šoku. Pad privredne aktivnosti je nastao kao reakcija nosilaca ekonomske politike na pojavu neočekivanog negativnog događaja u oblasti javnog zdravlja i zdravstvene zaštite ljudi. U situaciji kada je nacionalno zdravlje bilo ugroženo, vlade savremenih zemalja, iako svjesne da će to imati poguban uticaj na ekonomiju, donose racionalan

izbor i biraju ograničavanje kretanja i nametanje zabrane rada, odnosno pravila o radu od kuće da bi što više uticale na stvaranje fizičke distance i smanjivanje kontakata.

Na ovaj način su suspendovane neke osnovne socijalne i društvene norme (sloboda kretanja i sloboda izbora) ali i oblik kriva privrednog rasta u drugom kvartalu 2020.godine toliko prelomljen da je BDP dobio oblik latiničnog slova V.

Sledeća specifičnost krize izazvane COVID-19 je i u tome što se ona, za razlika od ostalih ekonomskih kriza koje su u modernoj ekonomskoj istoriji izučavane, gotovo istovremeno javila u svim razvijenim zemljama i odmah zahvatila sve sektore ekonomije. Velika recesija se, primjera radi, prvo javila na tržištu hipotekarnih kredita u SAD pa se, preko međusobne povezanosti finansijskih tržišta, proširila na finansijske sektore svih zemalja a potom se odrazila na realni sektor globalnog tržišta. Poslednja kriza se pojavila u Kini krajem 2019.godine da bi do kraja januara 2020. godine u svim zemljama grupacije G 7 već imali registrovane prve slučajeve.

Da bismo bolje odgovorili na ovu krizu, neophodno je razumjeti mehanizam njenog nastanka kao i početnu poziciju na kojoj se zemlja nalazi u trenutku inicijalnog šoka (Čvarak, 2020). Prema Baldwinu (Baldwin, 2020)

Pojava ovakvog eksternog šoka koji ima karakter inicijalnog šoka uticala je na reakciju u svim sektorima ekonomije formirajući kontrakcije oličene u četiri različita šoka:

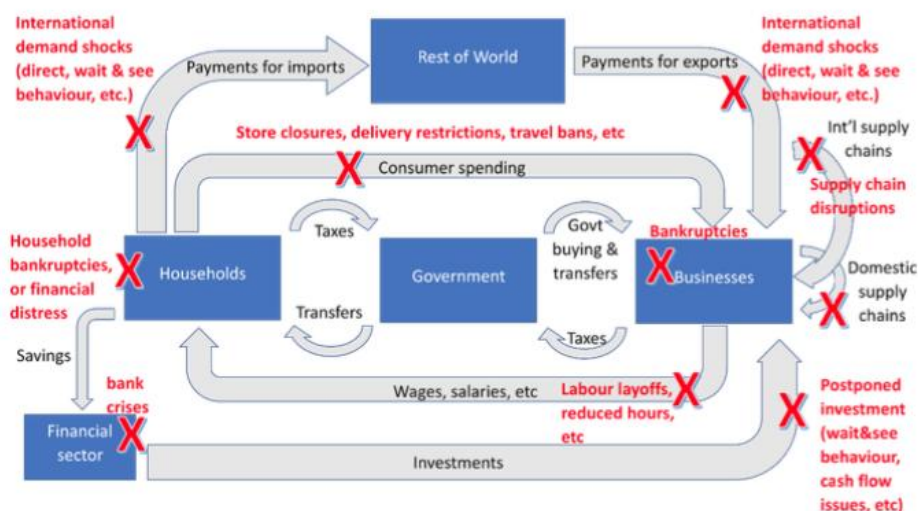
Inicijalni zdravstveni šok je uticao na šok ponude, budući da su zbog preduzimanja zdravstvenih mjera prekinuti globalni lanci proizvodnje i distribucije. Troše se zalihe gotovih proizvoda i repromaterijala koje u jednom momentu kada budu potpuno iscrpljene ili drastično smanjene dovode do značajnog smanjivanja ili sloma ponude

Zbog velikog broja oboljelih i smrtnih slučajeva, ali i zbog provedenih mjera zaključavanja koje utiču na psihičko zdravlje stanovništva, dolazi do rasta straha, panike i neizvjesnosti. Ovakvo stanje će uticati na pad potrošnje i odlaganje investicija. Dolazi do šoka tražnje.

Pad potrošnje dovodi do smanjivanja priliva novca, raste strah od bankrota od koga se preduzeća pokušavaju zaštititi otpuštanjem radnika. Opadaju prihodi domaćinstava, redovna otpлата kredita je dovedena u opasnost što ugrožava i finansijski sektor. Pad kupovne moći dovodi do daljeg pada tražnje, a ekonomija klizi ka sledećem nivou niz spiralu pada privredne aktivnosti. Ovo se karakteriše kao treći šok-pad očekivanja i rast neizvjesnosti.

Na kraju, dalje klizenje ka padu privredne aktivnosti može izazvati šok brzih loših mjera. Da li će se privreda sa njim suočiti, zavisi od karaktera mjera koje se donose.

Ovaj mehanizam je prikazan na sledećoj slici.

Slika 1. Šokovi u privredi uzrokovani zdravstvenom krizom (Baldwin, 2020).

Figure 1. Shocks in the economy caused by the health crisis (Baldwin, 2020).

Makroekonomisti se slažu da je ovakav splet okolnosti mogao dovesti do naglog pada BDP, a potom do dugotrajne depresije u obliku slova L. Da bi se to spriječilo, neophodno je provesti niz mjera iz domena različitih politika: monetarne, fiskalne, politike finansijske regulacije, socijalnog osiguranja, industrijske i trgovinske politike (Čvarak, 2020).

Evidentno je da je do oštrog i neviđenog pada BDP došlo u drugom kvartalu 2020. godine, nosioci ekonomske politike su odreagovali nizom mjera, prije svega iz seta ekspanzivne monetarne i fiskalne politike sa ciljem podsticanja potrošnje jer u nastaloj situaciji nije imalo smisla podsticati ponudu kada dohotci padaju, a investicije se odlažu.

Prema Svjetskoj Banci (World Bank, 2021) svjetska privreda u 2020. godini bilježi pad BDP od 4.3 %, a efekti se mogu mjeriti sa šokom koji je izazvao Drugi svjetski rat ili Velika depresija tridesetih godina prošlog vijeka.

Prema analizama MMF, globalna ekonomija je u 2020. bilježila pad od 3,3 %, dok je ta veličina za euro zonu iznosila 6,8%, odnosno za evropske zemlje u razvoju 2,0 %. Među posljednje navedenim najveći pad je imala Hrvatska od 9 %, dok je najmanji pad privredne aktivnosti bilježila Bjelorusija-0,9% i Srbija 1% (IMF, april 2021). Treba napomenuti da su 2020. godinu sve ekonomije svijeta, osim kineske koja je imala rast od 2.3%, završile sa negativnim predznakom u kretanju BDP.

Na osnovu ovoga vidimo da je izbjegnuto najgori scenario- dugoročna recesija u obliku slova L. Danas ostaje da se vidi da li će oporavak biti u obliku slova V (nagli pad-kontinuiran rast) ili u obliku slova K koje bi predstavljalo krivulju pri kojoj nakon naglog pada dolazi do značajnog rasta nejednakosti- bogati pojedinci se enormno bogate, dok siromašni sve više padaju na dohodovnoj ljestvici. Ovakav scenario bi bio poguban za razvoj društva i ekonomije jer su se enormne socijalne nejednakosti kroz istoriju pokazale kao faktor destrukcije, dok širok srednji sloj, potpomognut državnim investicijama, u sebi nosi potencijal da snažno podstakne tražnju koja, onda, postaje motor privrednog rasta.

REAKCIJA NA INICIJALNI ŠOK I ANTIKRIZNE MJERE U BIH

Bosna i Hercegovina, kao i druge zemlje iz okruženja i svijeta, prvi udar krize izazvane COVID-19 osjetile su kao inicijalni šok u zdravstvenom sektoru, a njegovo dejstvo se vrlo brzo proširilo na preduzeća i ekonomske pokazatelje cjelokupne makroekonomije.

Bilo je jasno da se hitno moraju preduzeti aktivnosti iz domena kriznog menadžmenta u ovakvim situacijama. Mjere za ublažavanje zdravstvene krize i posljedica koje ona može izazvati po ljude i privredu bile su sveobuhvatne i multisistemske i kao takve prevazilazile okvire vođenja ekonomske politike. Bilo je jasno da se moraju donijeti bez odlaganja. Pandemiju korona virusom je 11. marta proglasila Svjetska zdravstvena organizacija, a već 16. marta je proglašena vanredna situacija u Republici Srpskoj, odnosno stanje nesreće u Federaciji BiH.

Slijedilo je sprovođenje niza aktivnosti koje ćemo ovdje prikazati u skraćenom obliku. Pri ovome treba imati u vidu da je svaki nivo vlasti donosio propise iz domena njegovih ovlašćenja, pa su se oni razlikovali na pojedinim dijelovima teritorije BiH. Sve donijete mjere možemo klasifikovati u tri velike grupe (Deloitte, 2020):

Pravni aspekt: U kontekstu pravnog aspekta prvo ćemo primijeniti mjere iz radnog prava koje su se odnosile prije svega na pravno regulisanje rada od kuće, korišćenje godišnjeg odmora, mjere zaštite na radu te regulaciju privremene spriječenosti za rad izazvane širenjem virusa.

Druga oblast koja je sa pravnog aspekta uređena je oblast javnih nabavki gdje se zbog hitnosti išlo na normiranje postupka skraćivanja javnih nabavki i uslova pod kojim se nabavke mogu izvršavati direktnim pregovaranjem, odnosno pojašnjavanje procedure javnih nabavki u uslovima vanrednih okolnosti. Dana 09.04.2020. godine potpisan je u Sporazum EU o zajedničkoj nabavci zdravstvenih protumjera koji je stupio na dan potpisivanja i omogućio učešće BIH u nabavkama medicinskih sredstava neophodnih za suzbijanje virusa.

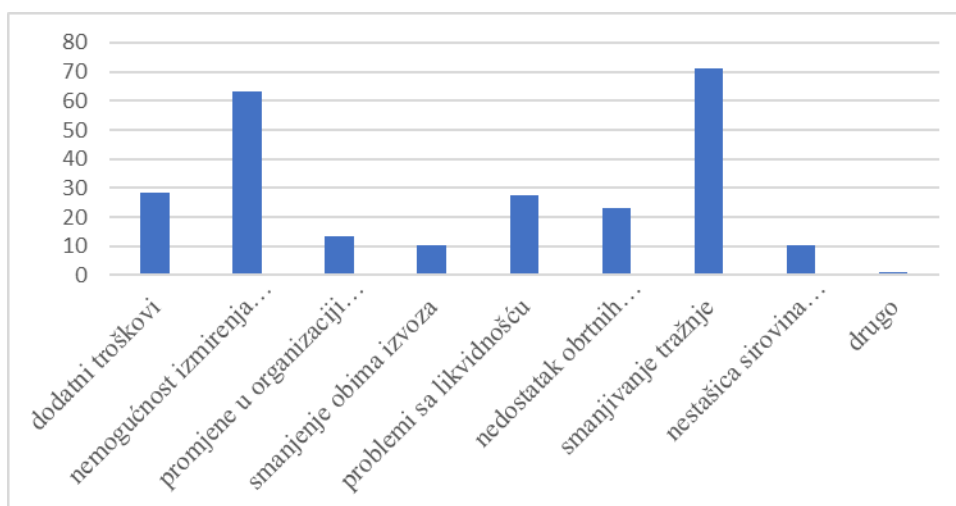
Odlukom VSTS usklađen je rad sudova i tužilaštava sa odlukama kriznih štabova, te je donijeto niz uredaba sa zakonskom snagom koje omogućavaju prilagođavanje rada pravosudnih institucija, te prilagođavanje upravnog postupka

Poreski i ekonomski aspekt; omogućeno je produžavanje roka za podnošenje poreskih prijava, odlaganje plaćanja poreskih obaveza i drugih javnih nameta, ubrzan postupak povrata poreza, te omogućeno umanjeње nekih obaveza.

Iz domena ekonomskih mjera izdvajamo mjere uvođenja kontrole marži na određene proizvode, zatim odluke koji se mogućava bankama da uvedu moratorijum na plaćanje obaveza od strane klijenata. Slijedi niz mjera kojima je omogućeno subvencioniranje doprinosa za obavezno osiguranje, pomoć prilikom isplate najniže plate sa pripadajućim porezima i doprinosima sektorima koji su najviše pogođeni epidemijom, prekidanje obračuna zateznih kamata, prekidanje prinudne naplate, odgoda primjene propisa i slično. U Federaciji BiH je osnovan Garancijski fond, a u Srpskoj Kompenzacioni Fond Republike Srpske.

Odluke od potencijalnog značaja za poslovanje privrednih subjekata; ovdje se misli na odluke iz domena civilne zaštite i odluke iz domena Savjeta ministara.

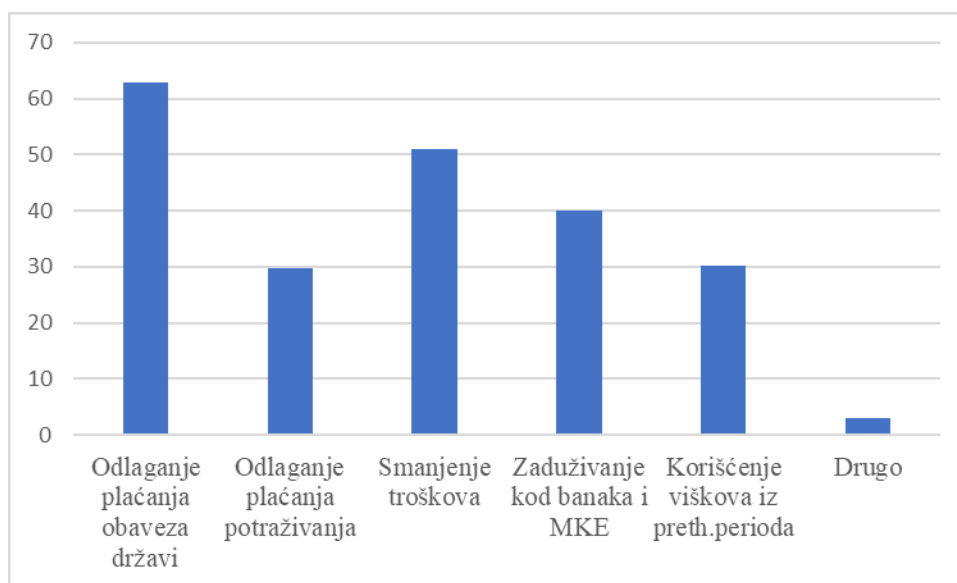
Reakcija na antikrizne mjere ogledala se kroz niz poslovnih događaja i stanja kao što su nestašica sirovina, nedostatak obrtnih sredstava, smanjenje ili potpuni nestanak tražnje. Lista problema sa kojima su se anketirana preduzeća suočila izgleda kao na sljedećoj slici.

Grafikon 1. Poslovni događaji koje su preduzeća u BiH navela kao posljedicu zdravstvene krize i antikriznih mjera (prema anketi, u procentima) (Fundacija 787, 2020).

Graph 1. Business events reported by companies in BiH as a consequence of the health crisis and anti-crisis measures (according to the survey, in percentages) (Foundation 787, 2020).

Osnovni kanali preko kojih se zdravstvena kriza manifestovala dalje ka ostalim sektorima prema anketi o uticaju COVID- 19 koju je sprovedla Fondacija 787 (Fondacija 787, 2020) su dodatni troškovi, nemogućnost u izmirenju obaveza državi, promjene u organizaciji rada i sl. Listu ovih efekata kao i procentualni iznos firmi koje su ih navela vidjećemo na narednim grafikonima.

Grafikon 2. Reakcija firmi u BiH na smanjenje obima poslovanja usljed epidemije COVID-19 (prema anketi, u %) (Grupa 787, 2020).

Graph 2. Reaction of companies in BiH to the reduction of business volume due to the COVID-19 epidemic (according to the survey, in%) (Group 787, 2020).

Prema dokumentu *Osetljivost na COVID-19 na Zapadnom Balkanu-Osvrt iz perspektive privrednih društava*, primjetne su samo male razlike između preduzeća na Zapadnom Balkanu. Dokument je rađen aprila 2020, dakle na početku krize i prije nego što su preduzete značajnije mjere od strane država za ublažavanje ekonomskih efekata krize, odnosno prije nego što su se mogli osjetiti značajniji efekti tih mjera. Glavni nalazi bi se mogli svesti na sljedeće:

- U svim zemljama je uticaj krize značajan, najteže pogođeni sektori su morali u određenoj mjeri i da obustave poslovanje,
- Primjetan je problem ograničavanja likvidnosti; oko 63% ispitanih u BiH smatra likvidnost najvećim problemom sa kojim se suočava,
- Raste broj otpuštenih radnika, mada je taj broj manji nego što se prvobitno očekivalo. Radnike je otpustilo 5% anketiranih preduzeća Srbije, 11% u Albaniji i BiH, 19,8 % u Sjevernoj Makedoniji.
- Dejstvo šoka na strani tražnje je mnogo manje od uticaja šoka na strani ponude koji su se uglavnom odnosili na radnu snagu i sirovine.
- Najosjetljiviji sektori su sektor turizma i sektor usluga kao i sektor prerađivačke industrije. U posmatranim zemljama u ovim sektorima uglavnom posluju firme koje zapošljavaju manje od 50 radnika.
- Efekti krize su bili veći za mikro i mala preduzeća nego za srednje i velike firme.

PRIVREDNI POKAZATELJI U TOKU EPIDEMIJE U BOSNI I HERCEGOVINI

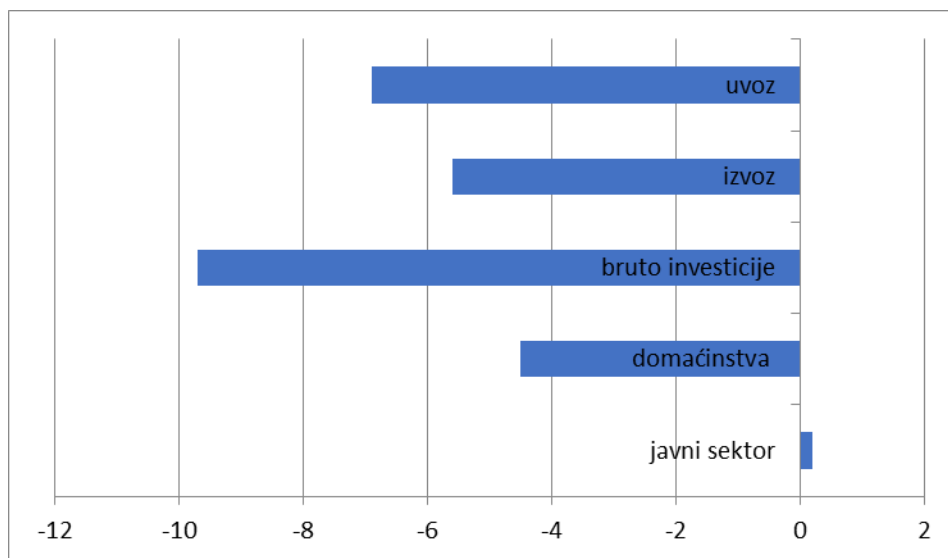
Reakcija nosilaca ekonomske politike na zdravstvenu krizu u cijelom svijetu je bila slična. Bosna i Hercegovina nije izuzetak. Na incijalni šok reagovano je mjerama koje su trebale da zaštite zdravlje ljudi-prije svega ograničavanjem kretanja i propisivanjem fizičke distance. Ove mjere su posredstvom niza kanala transmisije dovele do pada privredne aktivnosti na šta su vlade opet reagovale, ovaj put mjerama koje su trebale da ublaže šok na strani tražnje i održe nivo privredne aktivnosti. Kako je ekonomija podnijela ove šokove vidimo po narednim pokazateljima.

Tabela 1. Bruto domaći proizvod, rashodni pristup, tromjesečni podaci, (u %). Podaci za 2020.godinu su na osnovu procjene (Agencija za statistiku BiH, 2021).

Table 1. Gross domestic product, expenditure approach, quarterly data, (in%). Data for 2020 are based on estimates (BiH Agency for Statistics, 2021).

	2018				2019				2020			
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Nedesezonirani podaci Q/Q-4	3,5	3,5	2,2	3,2	2,1	2,0	4,0	3,6	1,8	-9,3	-6,3	-3,8
Desezonirani podaci Q/Q-1	1,3	0,7	0,0	1,0	0,8	0,6	1,1	0,4	0,1	-10,4	3,9	2,9
Finalni trend Q/Q-1	0,8	0,7	0,5	0,7	0,8	0,7	0,7	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4

Iz gornjih podataka vidimo da je pad BDP u drugom kvartalu 2020.godine iznosio oko 10% BDP, ali da već u trećem i četvrtom kvartalu dolazi do rasta privredne aktivnosti. Tako, kada posmatramo sezonski podešenu seriju, vidimo da BDP u BiH u trećem kvartalu bilježi rast od 3,9% u odnosu na prethodni kvartal, te u četvrtom tromjesečju pokazuje rast od 2.9 % u odnosu na treće. Međutim, kada uporedimo četvrti kvartal 2020. godine prema četvrtom kvartalu 2019. godine evidentan je realna pad BDP kod skoro svih sektora.

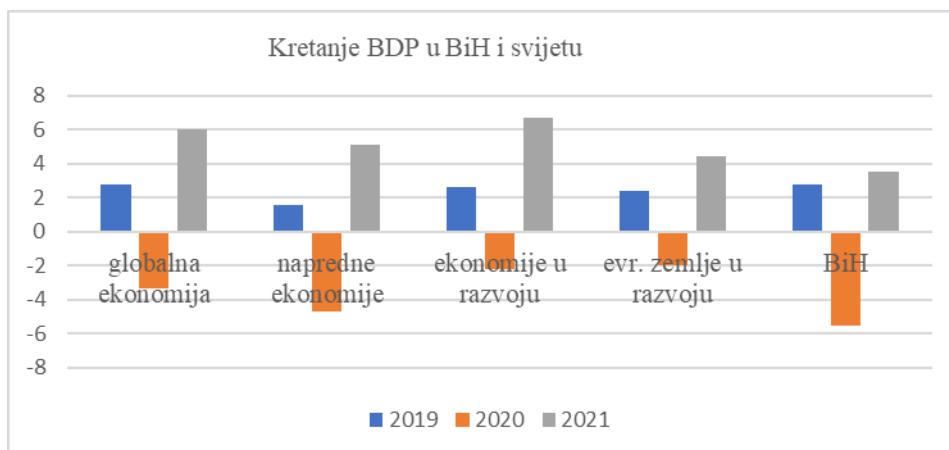
Grafikon 3. BDP po sektorima u četvrtom kvartalu 2020.g. u odnosu na BDP u četvrtom kvartalu 2019. godine (prikaz autora prema podacima Agencije za statistiku BiH u procentima).

Graph 3. GDP by sectors in the fourth quarter of 2020 in relation to GDP in the fourth quarter of 2019 (authors' presentation according to the data of the Agency for Statistics of BiH in percent).

Neznatan rast od 0,2% je primjećen u javnom sektoru, dok potrošnja domaćinstva iznosi - 4,5%, bruto investicije padaju za 9,7%, izvoz roba i usluga za 5,6%, uvoz pada za 6,9%. (Agencija za statistiku BiH, 2021).

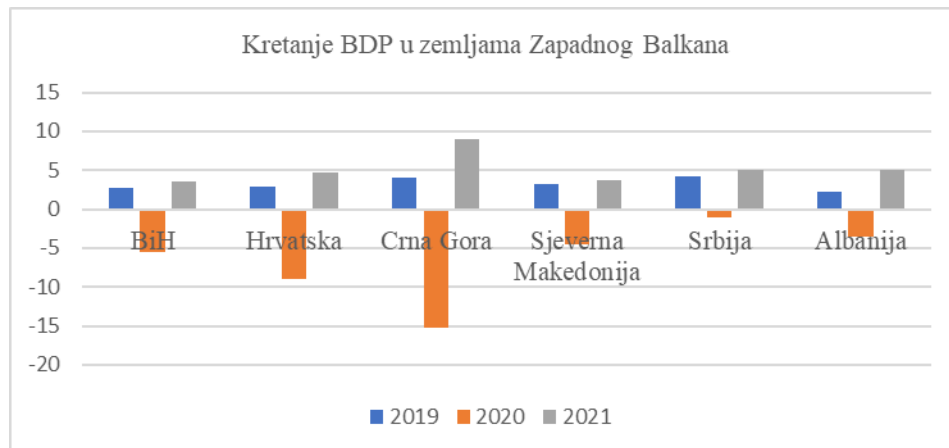
UPOREDNA ANALIZA PRIVREDNIH KRETANJA U BOSNI I HERCEGOVINI SA DRUGIM EKONOMIJAMA

Vidjeli smo da se po strukturi mjera Bosna i Hercegovina ne razlikuje od drugih zemalja, možemo reći i da je efekta mjera isti, a na narednim grafikonima ćemo vidjeti kakava je pozicija BiH prema drugim ekonomijama svijeta ako posmatramo kretanje BDP.

Grafikon 4. Kretanje BDP u periodu 2019-2020. po kategorijama zemalja i u BiH (IMF, 2021.)
Graph 4. GDP trends in the period 2019-2020. by categories of countries and in BiH (IMF, 2021).

Vidimo da je pad BDP u BiH od 5.5% u 2020. godini bio veći od pada drugih ekonomija u razvoju (2,2%), odnosno od pada u grupi evropskih zemalja u razvoju gdje Bosna i Hercegovina pripada. Situacija je, međutim, drugačija kada posmatramo samo zemlje Zapadnog Balkana.

Grafikon 6. Kretanje BDP u periodu 2019-2020. u zemljama Zapadnog Balkana (IMF, 2021.)
Graph 6. GDP trends in the period 2019-2020. in the countries of the Western Balkans (IMF, 2021).

Ovdje se vidi da su Crna Gora i Hrvatska imale veći negativni rast od BiH. Crna Gora čak 15%, a Hrvatska za 9%. Ovo se može objasniti činjenicom da se radi o dvije zemlje kod kojih turizam čini okosnicu privrede. U Crnoj Gori je 2020. godina bila i godina velikih političkih previranja, pad BDP bio dodatno iniciran i političkom nestabilnošću.

Što se tiče predviđanja za 2021. godinu najveći rast će osjetiti Crna Gora (15%) što je i razumljivo s obzirom da su dva najveća uzroka pada privredne aktivnosti otklonjenja (zabrana kretanja i politička nestabilnost), a potom i Hrvatska (4,7 %). Međutim rast u BiH će biti najmanji u regionu i iznosiće 3,5%. Mogući uzroke možemo tražiti na strani neadekvatnih mehanizama upravljanja gdje se na neke odluke čekalo neopravdano dugo, a sama implementacija bila spora

odnosno upitnog kvaliteta, visokim nivoom zaduženosti u pretkriznom periodu, strukturom privrede u kojoj dominiraju mala i srednja preduzeća koja su i bila najpogođenija zdravstvenom krizom, ali i sporim procesom vakcinacije.

ZAKLJUČCI

Poslednja kriza je na svjetlost dana opet izbacila neka stara pitanja menadžmenta javnog sektora, pitanja za koje još nije nađen univerzalni odgovor u savremenim ekonomijama uopšte, pa tako i u Bosni i Hercegovini. Pored toga, opet se, ali sada u drugom svjetlu, postavilo pitanje ekonomske (samo)održivosti Bosne i Hercegovine.

Prvo, stara dilema šta je bolje primjeniti monetarnu ili kejnzijansku makroekonomsku teoriju, odnosno čemu dati prednost -državi ili tržištu? Odgovor nije nov, potrebni su nam i jedni i drugi mehanizmi. U ovom slučaju se pred kriznim menadžmentom savremenih država postavilo pitanješta je lošije; tržišna rješenja (inicijalni zdravstveni šok preko mehanizma niza ekonomskih šokova doveoje do pada privredne aktivnosti) ili rješenje koje donosi država (pitanje efikasnosti ekonomske politike-bilo kakave mjere države dovode do pomjeranja iz tačke ekonomskog optimuma. Što su mjere intenzivnije, to je odstupanje od ekonomske optimalnosti veće).

Drugo, kako riješiti pitanje vremenskih pomaka-od momenta inicijalnog šoka, preko donošenja mjera, do momenta njihove primjene. Uvođenje vanrednih mjera i vanrednog stanja je suspendovalo demokratske procedure donošenja odluka i smanjilo vrijeme od donošenja mjere do realizacije, ali ovo je značilo i suspenziju demokratije. Već tokom 2021. godine imamo zvanične stavove nadležnih institucija da je ovakav postupak bio neustavan. O tome će se još govoriti i pisati u nadolazećem vremenu.

BiH sa stanovišta primjene antikriznih mjera nije zaostajala za drugim zemljama u okruženju i u svijetu. Uglavnom se radi o primjeni mjera koje su trebale da stimulišu tražnju, odnosno spriječe pad potrošnje.

Međutim, perspektiva BiH za 2021. i naredne godine je lošija u odnosu na ostale zemlje. Predviđa se rast u BiH od 3,5% što će biti najmanji rast u regionu. Kao razloge za ovo mogu se navesti neadekvatni mehanizmi upravljanja, sporo donošenje odluka i duga politička usaglašavanja što rezultira već pomenutim vremenskim pomacima kako u toku donošenja odluka, tako i u procesu njihove implementacije. Jasno je da ovo sa svoje strane dodatno utiče na efikasnost provedenih mjera, a samim time i na njihovu efektivnost.

Pored toga, visoki nivo zaduženosti u pretkriznom periodu i struktura privrede u kojoj dominiraju mala i srednja preduzeća čine otežanim nalaženje sredstava za neophodnu pomoć privredi od strane države. Istraživanja su pokazala da su najviše pogođene firme iz sektora turizma, usluga i prerađivačke industrije. U okviru svih zemalja Zapadnog Balkana, pa i BiH, ove firme uglavnom posluju kao preduzeća koja zapošljavaju do 50 radnika, a često su to i male porodične firme koje bi, ako prestanu sa radom, ostavile porodicu bez ikakvih prihoda.

Ključni parametar koji će odrediti tempo oporavka se, isto kao i ključni uzrok krize, nalazi van sektora ekonomije. Završetak krize i oporavak zavisice od zdravstvenog sektora u kome je i sve počelo. Ukoliko se sprovede sveobuhvatana i brza vakcinacija, izlazak iz "novog normalnog" i vraćanje na putanju rasta će biti brži.

Na kraju, sa stanovišta naše analize, a u kontekstu strateškog cilja Bosne i Hercegovine da se priključi Evropskoj uniji, značajno je i pitanje da li evropska solidarnost prestaje tamo gdje prestaje i ekonomska logika i ekonomske koristi. Evropske zemlje su kasnile sa zajedničkim odgovorom, prva, rekli bismo refleksna, reakcija je bila zatvaranje u nacionalne okvire. Sam mehanizam sveobuhvatnog paketa zajedničke pomoći je teško usaglašen i prijetio je da ugrozi i višegodišnji budžetski okvir EU. Pomoć koja je u okviru njega dodijeljena BiH kao zemlji koja je u perspektivi želi postati punopravni član je, mogli bismo reći, simbolična.

LITERATURA

Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. (2021). Ekonomske statistike, BDP, rashodni pristup, tromjesečni podaci. Preuzeto 17. maja 2021. sa www.bhas.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/NAC_04_2020_Q4_0_HR.pdf.

- Baldwin, R. (2020). Keeping the lights on: Economic medicine for a medical shock. VoxEU.org, 13. Retrieved April 28, 2021, from <https://voxeu.org/article/how-should-we-think-about-containing-covid-19-economic-crisis>, pristupljeno 17.05.2020.
- Deloitte. (2020). COVID-19: Pregled mjera za stabilizaciju privrede u Bosni i Hercegovini. Preuzeto 14. maja 2021. sa <https://www2.deloitte.com/ba/bs/pages/about-deloitte/articles/covid-19-ekonomске-mjere-za-stabilizaciju-privrede.html>.
- Fondacija 787. (15.05.2021). Kako kriza prouzrokovana COVID-19 utiče na biznise i preduzetinike/ce u BIH. Preuzeto 14. maja 2021. sa www.fondacija787.ba/wp-content/uploads/2020/04/Rezultati-istrazivanja-Fondacija_787-1.pdf.
- IMF. (12. May 2021). In Word Economic Outlook- managing Divergent Recoveries. Retrieved April 20, 2021, from www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/03/23/world-economic-outlook-april-2021.
- Kohlmann, T. (2020). Koronavirus kao "crni labud". Preuzeto 17. aprila 2020. sa www.dw.com/hr/koronavirus-kao-crni-labud/a-52648932.
- Čavrak, V. (2020). Makroekonomija krize COVID-19 i kako pristupiti njenom rješavanju. EFZG working paper series, (03), 1-19. Preuzeto 17. maja 2021. sa www.hrcak.srce.hr/236781.
- World Bank Group. (2021). Flagship Report - Global Economic Prospects. Retrieved May 12, 2021, from www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects.
- World Bank Group. (2021). Osetljivost na COVID-19 na Zapadnom Balkanu - osvrt iz perspektive privrednih društava. Preuzeto 15. maja 2021. sa www.pubdocs.worldbank.org/en/325601591342565170/WBRER17-Firms-Note-Private-Sector-SRB.pdf.

THE IMPACT OF THE COVID-19 EPIDEMIC ON ECONOMIC TRENDS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Ljiljana Jović¹, Mladen Ivić²

¹Novi Sad School of Business, Vladimira Perića – Valtera 4, 21 000 Novi Sad, Serbia

²University PIM, Faculty of Economics, despota Stefana Lazarevića bb, 78 000 Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, ivic.mm81@gmail.com

ABSTRACT

The corona virus led to a sharp and unexpected downturn in the world economy that spared almost no world economy. According to the forecast of the International Monetary Fund, the decline in the world GDP is 3.3%. The situation is similar in Bosnia and Herzegovina as well. According to the Agency for Statistics of BiH, the fall in GDP in 2020 averaged 4.5%, while in the second quarter during the lockdown it was as much as 9.3%. The International Monetary Fund forecasts the growth of the world economy in 2021 of 6% and 4.4% in 2022. Economic growth is forecast for BiH as well. According to the World Bank, after a 4% drop in 2020, GDP growth in BiH is expected by about 2.8%. This paper deals with the consequences of the COVID-19 epidemic on key economic parameters and living standards in BiH. In particular, the economic measures taken by governments in an attempt to protect the economy are analyzed, with a special emphasis on a critical analysis of measures taken so far and an attempt to define key parameters that will enable rapid and stable recovery and development in the coming period.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, epidemic, economic recovery, economic growth.